

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

BIJVAL VAN ANDERSDENKENDEN

Dezer dagen heeft een groep vooraanstaande Nederlanders van uiteenlopende opvatting in politiek en geloof de volgende verklaring ondertekend:

De ondergetekenden, zelf merendeels geen humanisten, onderschrijven van hun kant gaarne de gedachte, dat de humanistische volksgroep, evenals andere groepen er recht op heeft, in de gelegenheid te worden gesteld, diegenen die daarop prijs stellen met haar werk, ook via de radio, van dienst te zijn. Zij bepleiten dan ook de toekenning van eigen zendtijd voor regelmatige humanistische uitzendingen en spreken de wens uit, dat daartoe in de wet de mogelijkheid zal worden geschapen.

Dr. W. Banning, Driebergen.
Prof. Dr. F. A. van Baren, Amsterdam.
Dr. E. Brongersma, Heemstede.
Mr. J. A. W. Burger, Wassenaar.
Dr. J. J. Buskes Jr., Amsterdam.
Dr. B. M. I. Delfgaauw, Haarlem.
Dr. W. Drees, 's-Gravenhage.
Dr. J. A. de Koning, Utrecht.
Prof. Dr. H. Kraemer, Driebergen.
F. H. Landsman, 's-Gravenhage.
Prof. Dr. G. C. Niftrik, Amsterdam.
Dr. O. Noordenbos, Amsterdam.
G. Ritmeester, 's-Gravenhage.
D. Roemers, Badhoevedorp.
Prof. Dr. A. A. van Rüler, Utrecht.
Rabbijn J. Soetendorp, Amsterdam.
D. W. Stork, Hengelo.
E. Vermeer, Naarden.
Mr. J. Wilkens, Wassenaar.

WIST U DAT:

Het Humanistisch Thuisfront zijn 4e tehuis heeft geopend.

Het Hum. Vacantie- en Conferentieoord „De Ark” met een nieuw bijgebouw is uitgebreid waardoor nieuwe perspectieven voor de gasten geopend zijn.
De luisterkring per 29 mei 12.750 leden telt.

WAARDEBESEF

Wie het humanisme wil leren kennen, zal zijn doel niet bereiken indien hij zich concentreert op de vraag, wat humanisme is. Meer inzicht zal hij verwerven, indien hij onderzoekt, hoe het moderne, autonome humanisme is ontstaan en gegroeid en als hij nagaat, wat humanisten willen en wat zij doen. Ook de humanisten zelve achten de levenshouding belangrijker dan de levensbeschouwing. Zij hebben op grond hiervan enige jaren geleden een nieuw woord gevormd en spreken van de humanistische levensovertuiging. Hiermee willen zij uitdrukken, dat het bij het humanisme niet gaat om een — eventueel theoretisch blijvende — beschouwing, maar om een direct als basis voor de levenshouding dienende overtuiging.

Toch zou het niet bevredigen, indien humanisten zich geheel onthielden van pogingen om tot een begripsomschrijving van het moderne humanisme te komen. Het humanisme richt zich tot de gehele mens. Naast het warme hart moet ook het klare verstand krijgen waar het recht op heeft. En het verstand dringt naar helderheid, naar begrip, het is niet tevreden met de verwijzing van de belangstellende naar het handelen, het gebeuren, zoals dit aan de dag treedt in de activiteiten van humanisten en humanistische organisaties. Het wil inzicht verkrijgen in de drijfveren tot dit handelen.

Aan dit gerechtvaardigde verlangen naar begrip is het Humanistische Verbond steeds tegemoet gekomen. Van begin af heeft het Verbond een beginselverklaring gevoerd, waarin is gepoogd zo goed mogelijk in woorden uit te drukken wat humanisten drijft en wat hen verenigt. Deze beginselverklaring is opgesteld, herzien en verbeterd in het volledige besef dat de woorden ervan steeds slechts een gebrekkige weergeving van het humanisme kunnen zijn en dat de practijk van ons werk en ons leven belangrijker is dan deze woorden. Maar anderzijds ook in het besef, dat de bezinning op onze beginselen mede van belang is; dat een levensbeschouwelijke groepering te kort zou schieten indien zij hierin niet naar klaarheid streefde.

En dit heeft mij de moed gegeven vanmorgen als onderwerp te kiezen één van de vragen, die zich hierbij voordoen. Vragen, die vaak niet eenvoudig zijn te beantwoorden. Dit blijkt bv. uit het feit, dat er in 1954—1955, toen de herziening van de beginselverklaring aan de orde was, in het Humanistisch Verbond over deze vragen zeer uitvoerig is gesproken, zonder dat het resultaat iedereen bevredigt.

Dit is niet te wijten aan het feit, dat er onder de humanisten zo'n verschil van inzicht bestaat in wat het humanisme betekent. Want de discussies gingen veel minder over wat men wilde uitdrukken dan over hoe men dit het beste kon uitdrukken.

De moeilijkheden schuilen vooral in het

feit, dat de woorden, die men moet gebruiken om levensbeschouwelijke vragen te bespreken, nooit een scherp omschreven betekenis hebben. Met dingen uit het dagelijks leven, die ons regelmatig onder ogen komen, gaat dit gemakkelijker; we twijfelen zelden of we iets een stoel kunnen noemen of een tafel. En hetzelfde geldt als we het hebben over arbeidsvermogen, krachten, electronen of koolwaterstoffen, want deze termen zijn in de wetenschappen waar ze worden gebruikt wel omschreven en we gebruiken ze alleen als we zakelijk over die wel-omschreven zaken spreken.

Maar niet zo in vragen over zin en bedoeling van het heelal, over het ontstaan van het leven en de plaats van de mens in de natuur. Dan spreken we over geest, kosmos, gevoel, verstand, liefde, intuïtie en nog veel meer begrippen, die we niet kunnen zien of tasten, die niet goed te omschrijven zijn en vooral waar we niet koel en zakelijk over kunnen praten, omdat we er te zeer als volledig mens, dus ook emotioneel, bij zijn betrokken.

Twee termen zijn er, die in de humanistische gedachtenwereld een belangrijke plaats innemen; rede en waardebeseft. In de ietwat ouderwetse beeldspraak, die in een mens onderscheid maakt tussen de eigenschappen van het hoofd en van het hart, zou men de rede kunnen zien als de belangrijkste eigenschap van het hoofd en het waardebeseft als die van het hart. Doch al zijn beide termen daarmee enigszins gekarakteriseerd, een nauwkeurige begripsomschrijving is daarmee nog niet gegeven. Laten wij ons vanmorgen eens te concentreren op de vraag, wat de term „waardebeseft” inhoudt.

De betekenis van het woord is beperkter dan de combinatie van zijn beide onderdelen: beseft en waarde op het eerste gezicht doet vermoeden. Aan iemand, die toont te beseften dat het vlees meer waard is dan de benen, schrijven we daarom nog geen waardebeseft toe. Dit doen we eerst, als blijkt, dat zijn waardebeseft meer omvat dan de zuiver lichamelijke dingen van alle dag; indien het gericht is op de volledige menseeljkheid.

Duidelijker dan door verdere omschrijving kan met een voorbeeld worden aangetoond, hoe humanisten het waardebeseft zien. Publicatie no. 3 van het Nederlands Gesprekcentrum, die is samengesteld door een Commissie, waarin personen van verschillende levensbeschouwingen samenwerkten, gaat over „Idealen van Opvoeding”. Daarbij komen verschillende idealen ter sprake, zoals opvoeding tot persoonlijkheid en opvoeding tot gemeenschapswezen. Doch alle commissieleden — Christenen en humanisten — zien deze antwoorden als te eenzijdig, onvolledig. Als meer compleet antwoord stellen de Christenen dan, dat de opvoeding op God moet zijn gericht, want God vormt het in-

tegratiecentrum van het leven van ieder mens. Het is begrijpelijk, dat de humanistische leden van de Commissie zich met deze zienswijze niet kunnen verenigen, doch zij komen tot een gelijkvormig antwoord, waarbij zij het waardebesef van de mens als de kern van zijn leven stellen. Volledige menselijkheid — waartoe de opvoeding de weg moet openen — bestaat in een zodanige ontwikkeling van de menselijke functies, dat deze niet eigenmachtig worden doch zich ontplooien onder toezicht van het waardebesef.

Het waardebesef blijkt dus ten grondslag te liggen aan het onderscheid tussen goed en slecht, aan onze ethische of zedelijke normen, aan de moraal, die wij erkennen en volgen. Inderdaad ten grondslag, want in elke moraalcode, die op een bepaalde tijd en plaats wordt gehuldigd, schuilt ook veel toevalligs, veel wat onder invloed van de tijdelijke en plaatselijke omstandigheden is gegroeid. De fundamentele drijfveer, die leidt tot het scheppen van de zedelijke normen ligt echter in het waardebesef.

Dit waardebesef, dat dus trekken gemeen heeft met wat de Christenen geweten noemen, zien wij als een fundamentele algemeen menselijke eigenschap. Algemeen-menselijk moet hier worden opgevat in dezelfde zin als wanneer we zeggen, dat verstand algemeen-menselijk is. Er wordt daarmee niet ontkend, dat er enkelingen kunnen zijn in wie óf het verstand óf het waardebesef niet of nauwelijks ontwikkeld zijn, doch daarmee verliezen deze enkelingen hun volledige menselijkheid.

Dat wij het waardebesef fundamenteel noemen, wil zeggen, dat het direct ten grondslag ligt aan onze beslissingen in ethische vragen, aan onze keus tussen goed en kwaad en dat de mens ook niet anders kan dan kiezen op grond van zijn waardebesef. Uiterlijke regels kunnen hem daarbij niet helpen. Want bij elk gebod of verbod, — of het afkomstig is van een aardse autoriteit dan wel wordt toegeschreven aan een hogere macht — heeft het zin, te vragen of het goed en verantwoord is, het in acht te nemen. Dit antwoord kan slechts door ons waardebesef worden gegeven; niemand kan ons daarvan ontlasten.

Dit komt duidelijk naar voren in de hiervoor aangehaalde publicatie van het Nederlands Gesprekcentrum. Zoals voor de hand ligt verwijten aldaar de Christenen aan de humanisten dat zij door het primair stellen van het waardebesef in feite de betrokkenheid op God loochenen. Doch daartegenover wijzen de humanisten erop, dat het geloof aan een god, die zich heeft geopenbaard, het waardebesef op ontoelaatbare wijze terugdringt, omdat het de verleiding inhoudt om de directe menselijke verantwoordelijkheid te verzakten.

Dit inzicht in het primaat van het waardebesef als algemeen-menselijke eigenschap, die ten grondslag ligt aan al onze beslissingen over goed en kwaad, en niet gebonden is aan bepaalde overtuigingen en inzichten over de inrichting van het heelal en het geloof aan een hogere macht is algemeen humanistisch. Doch bovendien zijn er aanwijzingen dat dit inzicht ook in godsdienstige kringen veld wint. Uit wat men zou kunnen aanduiden als de voorhoede, zowel van het

Rooms Katholicisme als het Protestantisme komen steeds meer geluiden, die de geopenbaarde goddelijke geboden en verboden enigszins op de achtergrond houden en alle aandacht richten op het geweten of meer algemeen op wat de mens innerlijk beweegt. Dat zij hiervoor uitdrukkingen gebruiken als gericht zijn op God, en de ik-Gij verhouding is begrijpelijk. Doch hiermede verandert niet, dat het primaat van het menselijk waardebesef bij de zedelijke beslissing in feite wordt erkend en slechts als oorzaak van dit waardebesef wordt verwezen naar wat zij zien als de oorzaak van alle dingen: God.

De vraag naar de oorzaak van het waardebesef, of, beter uitgedrukt, hoe begrijpelijk kan worden gemaakt, dat het waardebesef zo onverbrekkelijk aan het mens zijn is verbonden, houdt uiteraard ook humanisten bezig. De vraag is echter minder centraal en van minder belang voor de levenshouding dan de vraag naar de betekenis en invloed van het waardebesef; het is dus begrijpelijk, dat over het antwoord op de vraag naar de oorzaak ook onder humanisten verschil van inzicht bestaat. Als ik hier op deze vraag nog even inga, moet ik U waarschuwen, dat het voorgaande in hoofdzaak wel het algemeen-humanistische inzicht weergeeft, doch in hetgeen volgt komen verschillende uitspraken slechts voor mijn persoonlijke rekening.

Het waardebesef is te zien als een oplossing voor de spanning, die bestaat tussen de mens als zelfstandig denkend en handelend wezen en de mens als lid van een gemeenschap, waarin hij is opgenomen en zonder welke zijn leven niet mogelijk zou zijn. Veelal is de verleiding het grootst om onvoldoende rekening te houden met de eisen, die het leven in gemeenschap stelt; vandaar dat het waardebesef in zo sterke mate is gericht op onze houding jegens onze medemens. In de spreuk: heb Uw naaste lief als Uzelve komt dit al heel sterk tot uiting.

Doch naast onze medemens als personen staat de gemeenschap, waarvan we deel uitmaken. Naarmate kennis en kunde van de mens groeien, worden activiteiten van lange adem steeds belangrijker in het gemeenschapsleven. Zo is het te begrijpen, dat in het waardebesef de eigenschappen, die voor ondernemingen van lange adem en de daarbij vereiste samenwerking noodzakelijk zijn, een hoge plaats innemen: men denke aan ijver, trouw en eerlijkheid.

Het is niet zo, dat het waardebesef uitsluitend is gericht op het gemeenschapsleven. Waar dit zijn eisen te stringent stelt, waar het de harmonische ontplooiing van de persoonlijkheid belemmert, drijft het waardebesef tot doorbreken van deze beperkingen. Denk aan Nora, die in het gelijknamige toneelstuk van Ibsen uitspreekt, dat zij ook plichten jegens zichzelf heeft.

Het waardebesef is aan een voortdurende verandering onderhevig, die wordt beïnvloed door de uitbreiding van de belangstellingssfeer van de mens en door zijn groeiend inzicht in menselijke verhoudingen. Was het aanvankelijk slechts gericht op de eigen stam, het eigen volk; reeds lang geleden brak het besef van de eenheid der mensheid door deze beperkingen heen. Regressies waren en zijn verre van zeldzaam, doch in onze

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT
21-59

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren terug aan: Oudegracht 152, Utrecht

tijd nemen we waar, hoe het verstandelijk begrijpen en emotioneel ervaren, dat alle mensen lotgenoten zijn, krachtig meewerken tot deze verruiming van het waardebesef.

Een andere ontwikkeling is een zuivering van het waardebesef. Minder dan vaak voorheen, blijft men thans hangen aan de min of meer toevallige moraalcode of normstelsel, waarin het waardebesef in bepaalde nauw omschreven omstandigheden kan uitkristalliseren, en men is meer bereid tot een doordringen tot de gemeenschappelijke grondslagen, waarop de zo verschillende codes berusten.

Verwant hiermede is een op te merken

verfijning, waarbij bv. de eis van oprechtheid in de samenwerking met anderen wordt uitgebreid tot de eis van het streven naar innerlijke oprechtheid, en de eis van het vermijden van het toebrengen van nodeloos leed, die eerst van de naaste werd uitgebreid tot elk mens, thans ook op de dieren wordt betrokken.

Handhaven van het waardebesef tegen totalitaire en nihilistische strevingen; en medewerken aan de ontwikkeling ervan is een taak, waarvoor het humanisme bereid is zich in te zetten.

Prof. Dr. Ir. J. P. MAZURE.

Lezingen voor de radio

- 7 juni VARA 9.45 Prof. Dr. G. Stuiveling
Het Humanisme van Jacques Perk.
- 8 juni A.V.R.O. 16.45 Mr. M. Knap
Levensavond onder geestverwanten.
- 14 juni VARA 9.45 P. Spigt
Kloppen op de deur.
- 21 juni VARA 9.45 P. A. Pols
Vrijblijvende Ontmoeting.
- 28 juni VARA 9.45 Ir. H. E. Heymans
Wijsheid in produktie en gebruik.

GIFTEN.

Saldo vorige opgave f 448,70; H. D. te P. f 1,50; J. G. K. te Gv. f 1,50; G. W. D. te A. f 2,50; A. J. B. te Gv. f 1,—; G. W. S.-B. f 1,—; D. M. E. te A. f 1,50; F. F. te A. f 1,50; M. S. te R. f 1,—; F. H. te L. f 1,— A. K. te Gv. f 1,—; W. P. H. te H. f 1,50; J. M. te H. f 3,—. Totaal f 466,70.